

YU ISSN 0352-5007 | UDC 821.16+811.16(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА СЛАВИСТИКУ

73

НОВИ САД • 2008

Стана Ристић

АСОЦИЈАТИВНО ПОЉЕ ГРАМАТИЧКИХ РЕЧИ
У СРПСКОМ, РУСКОМ И БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ
(на примерима прилога: срп. *заједно*, *много*,
рус. *вместе*, *много* и буг. *заедно*, *много*)

У раду је на корпусу асоцијативних речника представљен граматичко-семантички ниво асоцијативних поља количинских прилога *много* и *заједно*, *вместе*, *заедно* у српском, руском и бугарском језику.

Кључне речи: српски језик, руски језик, бугарски језик, прилози степена, прилози скупности, асоцијативно поље, граматичко-семантички ниво асоцијативног поља, асоцијативна граматика.

1.0. У раду су на корпусу асоцијативних речника српског, руског и бугарског језика,¹ а на примеру прилога срп. *заједно*, *много*, рус. *вместе*, *много* и буг. *заедно*, *много*, представљене неке карактеристике асоцијативних поља граматичких, функцијских речи. Корпус је ограничен на наведене прилоге зато што се једино они, од свих других функцијских речи, јављају као стимулуси асоцијативних речника у сва три словенска језика.

1.1. Наведени прилози припадају количинским прилозима, односно њиховим посебним семантичким групама: прилозима степена (*много*) и прилозима скупности² (*заједно*, *вместе*, *заедно*).

1.2. Истраживање је обухватило само вербално-семантички, граматички план назначених асоцијативних поља, са циљем да се установе заједнички и за сва три језика посебни принципи функционисања прилога наведеног типа у домену лексичког система и асоцијативне граматике. Имајући у виду већ утврђену чињеницу да скоро не постоји однос у пару стимулус—реакција који се не може граматички интерпретирати уз помоћ минималних трансформација, у предста-

¹ У питању је *Асоцијативни речник српског језика* (2005) и *Славјански асоцијативни словарь* (2004). Пуни подаци о изворима наведени су у литератури. Класификоване примере из руског језика проверила је мр Вера Борисенко, виши лектор Филолошког факултета у Београду, а примере из бугарског језика проф. др Лили Лашкова са Софијског универзитета, на чему им се најсрдачније захваљујем.

² О веома ограниченом броју прилога скупности као реакцијама уз именице стимулусе у руском језику в. Караулов а, 85.

вљању граматичко-семантичког плана узети су у обзир сви асоцијати који са стимулусом остварују или могу остварити неку граматичку везу без обзира на мотивацију (исп. Караулов а, 214—215).³

1.3. За анализу је узета основна јединица асоцијативне граматике, коју структурно представљају парови стимулус—реакција, било да се реализују у форми синтагме и реченице, било у форми неграматичких структура, односно потенцијалних синтагми или реченица које се једноставним граматичким операцијама могу превести у регуларне облике. Тако ће се у првом случају разматрати парови типа: срп. заједно → са Србијом 1, заједно → живети 7, заједно → заувек 26; рус. вместе → с девошком 4, вместе → жить 22, вместе → навсегда 20; буг. заедно → с теб 25, заедно → за Бџлгария 4, заедно → завинаги 38, заедно → ходим 2; срп. много → пара 39, много → више 14, много → радити 2, много → има да се учи; рус. много → друзеј 16, много → хорошо, много → пить 4, много → говорит; буг. много → пари 53, много → хубаво 5, много → искам 10. У другом случају, деграматикализоване структуре разматраће се на паровима типа: срп. заједно → деца 2 (с децом), заједно → љубав 40 (у љубави), заједно → јачи 5 (смо јачи); рус. вместе → любовь 11 (в любви), вместе → жена 2 (с женој), вместе → союз 2 (в союзе); буг. заедно → щастие 15 (в щастие), заедно → приятел 11 (с приятел), заедно → добре 4 (е добре); срп. много → новац 22 (новца), много → изобилје 5 (то је/значи 'изобилје'), много → ништа (то није/не значи 'ништа'); рус. много → деньги 17 (денег), много → масса 2 (это 'масса'), много → ничево (это не 'ничево'); буг. много → радост 3 (радости), много → количество 18 (това е 'количество'), много → нищо (това не е 'нищо').

2.0. Јединице деграматикализованог типа представљају основу самоорганизације система граматике говорне делатности и зато су подложне фиксацији, па их Ј. Н. Караулов означава термином *дисипативне структуре*. Оне настају у непрекидном варирању и колебању говорне делатности, а њихове неоформљене, несталне, неодређене и разлирене структуре у асоцијативно вербалној мрежи (АВМ) распоређене су по лексици. Оваква лексикализованост граматике, по Ј. Н. Караулову, манифестује се у АВМ као обједињеност три језичка плана: творбеног, семантичко-стилистичког и флективног, па се асоцијативна граматика одређује и као граматика дисипативних, расејаних структура, распоређених по лексици (Караулов б, 35—36) Асоцијативни аспекти граматичких дисипативних структура прилога степена (*много*) и прилога скупности (*заједно, заедно, вместе*) у српском, бу-

³ У анализи материјала асоцијативног речника у циљу одређивања граматичког потенцијала одредница, како је већ утврђено, не може се постићи стопостотна сигурност у идентификовању мотива испитаника за остварену везу стимулуса и реакције, него се тежи да се утврде системске могућности које су довеле до успостављања реализоване везе (в. Стевановић, 29, нап. 20).

гарском и руском језику представљени су на крају рада у прилозима 1 и 2.

2.1. Евидентно је и код разматраних прилога, као и код многих одредница асоцијативног речника, да се једна иста деграматикализована јединица може превести у неку синтаксему различитим трансформацијама, нпр. срп. заједно → Европа 2 (у Европу, са Европом и Европа заједно), заједно → пар (у пару, смо пар); рус. вместе → семья 9 (в семье, с семьей), вместе → группа (в группе и с группой), вместе → мы (с нами, мы вместе); буг. заедно → компания 4 (в компания, с компания), заедно → дружина 2 (в дружина, с дружина). Деграматикализован, економичан „запис” неколико варијаната синтаксема у АВМ и граматикализоване јединице заснивају се на предикацији, па се у асоцијативној граматици означавају заједничким термином *синтаксема* (Нав. д., 39, 76).

2.2. Имајући у виду чињеницу да асоцијативна граматика обухвата оно што досадашње граматике нису обухватиле, а то су релације: језик—способност → језик—систем и језик—способност → језик—текст (нав. д., 14) и да на нов активан начин фаворизује интегрални опис језика, полазећи од језичке способности а не од језичког система,⁴ сматрамо да овим истраживањем проширујемо нека ранија наша истраживања интегралног описа језичких јединица, померајући оквире истраживања са језичког система и на домене језичке способности.⁵

2.3. Истраживање је засновано на когнитивном приступу зато што је овај приступ у пољу изучавања вербалних асоцијација,⁶ на основу асоцијативне повезаности говорне и мисаоне делатности, показао прожимање граматике и речника. С обзиром на то да је корпус ограничен само на једну врсту речи, на прилоге, а и због других невалидности корпуса,⁷ појаве из домена асоцијативне граматике биће представљене у статички-системном односу.⁸ По Ј. Н. Караулову, и овако представљање језичке структуре по одређеним врстама речи спада у домен асоцијативне граматике.⁹ На овај начин ће граматичке

⁴ О битним карактеристикама интегралног приступа језику у асоцијативној граматици, на примеру асоцијативних граматика Ј. Н. Караулова, и о разликама овог интегралног описа и интегралног описа језичких јединица припадника Московске семантичке школе в. нав. д., 26—28.

⁵ В. Ристић а, 128—139; Ристић б, 159—166; Ристић в, 223—233.

⁶ О вербалним асоцијацијама, њиховом проучавању и лексикографском опису данас, као и о историјату самог питања в. Пипер, 7—22.

⁷ Корпус наведених асоцијативних речника није репрезентативан за истраживања у домену асоцијативне граматике због недовољног броја стимулуса и због тога што је заснован само на узорку студентске популације (исп. Стефановић, 24 нап. 4; 34).

⁸ Ако се за основу изучавања узима језички систем, садржан у тезаурусним асоцијативним речницима, онда се појаве могу представљати у динамички-активном односу (исп. Караулов б, 14; 51—52).

⁹ Таква је *Асоцијативна граматика руског језика* Ј. Н. Караулова из 1993. год. (в. Караулов а).

особености наведених прилога бити представљене независно од других језичких нивоа, јер се међусобна зависност језичких нивоа лексичког фонда може системски представити у активној асоцијативној граматици која се заснива на корпусу асоцијативног речника тезауруса, што су показали резултати рада и истраживања неких руских лингвиста (нав. д., 51—52).

2.4. На основу асоцијата у сва три наведена словенска језика, покушаће да се утврди опсег и лексичка дисперзија асоцијативних поља код прилога, као граматичких, функцијских речи, чиме ће се на посредан начин указати на неке могућности повезивања вербално-семантичког, когнитивног и прагматичког нивоа у АВМ.

2.5. У анализи ће се указивати на сличности и разлике у погледу броја, учесталости и разноврсности асоцијата у асоцијативним пољима наведених прилога у српском, руском и бугарском језику, на основу чега ће се стећи увид у неке њихове граматичке и лексичко-семантичке карактеристике, као и у неке сегменте језичке слике света и социјално-културних карактеристика носилаца ових језика.

2.6. Пратиће се сличности и разлике у језгру асоцијативних поља (АП), као и најбитније карактеристике њихове периферије. Многобројне појединачне реакције на стимулусе прилоге са фреквенцијом 1, које представљају периферију њиховог АП, у сва три словенска језика показују богату лексичку дисперзију, што је неочекивано за количинске прилоге. Међутим, без обзира на мотивацију, показало се да скоро сваки од ових асоцијата чини са стимулусом регуларну или потенцијалну граматичку јединицу, чија се регуларност може остварити минималном трансформацијом. То је најчешће пребацивање асоцијата у форми леме у одређени падежни облик или употреба универзалних предиката без негације и са негацијом, срп. *што је (смо, су)*, рус. *это*, буг. *той е*, којим се повезују чланови асоцијативног пара, у смислу оцене асоцијата или у смислу указивања на истоветност, блискост односно на неистоветност његовог значења са значењем стимулуса.

3.0. Количински прилози степена (*много*) и скупности (*заједно, вместе, заедно*) у сва три словенска језика реализују и друга значења, зависно од врсте речи с којима остварују одређене граматичке јединице. Тако прилози скупности (срп. *заједно*, рус. *вместе* и буг. *заедно*) уз глаголе реализују начинско значење, па се сврставају и у начинске прилоге (исп. нав. д., 59 нап. 1). Нпр. срп. *заједно* → живети 7, успети 1, *заједно* → можемо све 1; рус. *вместе* → жить 22, *вместе* → победит; буг. *заедно* → ходим 2, говорим. Количински прилог *много* уз именице и именске речи, као и уз прилоге, употребљава се у значењу оцене.¹⁰ Нпр.: срп. *многа* → љубави 19, среће 18, *многа* →

¹⁰ Прилози оцене, како се у литератури истиче, откривени су на основу АВМ, јер су се они диференцирали од начинских прилога и прилога предикатива када су се ови реализовали уз стимулусе именице (Караулов а, 79, 81).

бело, паметан, много → више, много → дуго, боље, горе и др.; рус. много → счастья 16, радости 4, много → хорошо 9, больше; буг. много → здраве 4, обич 4, много → голям 6, интеллигентан, много → хубаво 5, добре 3 и др. (исп. нав. д., 100).

3.1. За све прилоге, па и за наведене, прототипична је функција локације и оцене коју реализују у сиркостантној позицији предиката, па се у случају прилога термин *предицација*, један од основних термина асоцијативне граматике, употребљава у смислу локације и оцене,¹¹ односно у смислу секундарне предикације.¹²

3.2. За разлику од других прилога, нпр. начинских прилога или прилога за време који се јављају у примарној, доминантној сиркостантној позицији, прилози степена и скупности јављају се у другостепеној, недоминантној сиркостантној позицији, што је већ показано у досадашњим истраживањима на основу мање учесталости и броја реакција ових прилога уз стимулусе глаголе, а што у овом истраживању потврђује и мања учесталост и број реакција глагола уз стимулусе прилоге. На основу асоцијација утврђено је да се у сиркостантној структури глагола (са 10 потенцијалних места прилошких допуна у асоцијативном пољу) максимално реализује 7 различитих позиција, при чему се, на основу веће, односно мање учесталости, издвајају примарне, доминантне и другостепене, недоминантне сиркостантне позиције. Тип сиркостантне позиције условљен је значењем глаголских лексема, али, како се у овом истраживању показало, и значењем прилошких лексема. Ова семантичка двосмерност односа стимулуса и реакција представља специфичну закономерност која делује у АВМ у виду њених дисипативних структура. Код већине глагола прилошки сиркостанти најчешће се реализују као начински прилози, а именички као одредбе места и они имају статус доминантних, примарних позиција. За разлику од њих прилози степена и скупности, како је утврђено на основу асоцијативних поља глагола (нав. д., 108 109—116, 124), а како показују и асоцијативна поља самих разматраних прилога, имају статус другостепених, недоминантних сиркостантних позиција, јер се у двосмерном односу стимулуса и реакција јављају у малом броју асоцијата и са ниском фреквенцијом.

3.3. Другостепена, недоминантна позиција прилога степена и скупности условљава ограничен и једноличан број сиркостантних функција у речничком чланку прилога стимулуса са глаголима реакцијама.

¹¹ Према Ј. Н. Караулову овај тип предикације репрезентују заменички прилози, који практично обједињују све врсте прилога издвојених на основу морфолошких и семантичких критеријума у традиционалној граматичи: начинске прилоге, прилоге за место, прилоге управљености, количине, степена, времена, узрока и циља (Караулов б, 58—59).

¹² Појам предикације у ширем смислу у асоцијативној граматичи обухвата предикацију саму по себи и секундарну предикацију (нав. д., 34).

Тај број је знатно већи и разноврснији када се уз прилоге стимулусе реализују именички асоцијати, било у виду граматикализованих, било у виду неграматикализованих јединица. Тако корпус асоцијативних речника у сва три словенска језика показују мали број глагола реакција и ниску учесталост (в. сегмент синтагме, синтаксеме под в) и сегмент реченице у прилогу 1 и 2). У паровима асоцијата глагола са стимулусом прилога *мно́го* реализује се једнотипска сиркостантна функција степена, а њихова учесталост у српском и руском језику креће од 2 до 4, а у бугарском језику је нешто већа, од 2 до 10. Код прилога *заједно*, *вместе*, *заедно* глаголи у асоцијативном пољу се јављају са нешто већом фреквенцијом, у руском језику то су фреквенције 22, 19, 12 и 9, у српском 15, 7 и 4, а у бугарском језику су знатно мања, 8 и 2 (в. назначене сегменте у прилогу 1 и 2).

3.4. Показало се да је ниска фреквенција асоцијативне повезаности количинских прилога степена и скупности са глаголима условљена семантичким, а не граматичким својствима глаголских и прилошких лексема. Наиме, на основу глаголских одредница у асоцијативном речнику, утврђено је да спојивост глагола и количинских прилога степена и скупности није ограничена глаголским видом и родом,¹³ што се потврдило и код одредница количинских прилога.

Спојивост неограничену видом илуструју следећи примери из корпуса: срп. много → имати 3, радити 2 према много → испунити 1; заједно → живети 7, шетати 1 према заједно → остати 4, успети 1; рус. много → пить 4 према много → обещать 1; вместе → (весело) шагать 1 према вместе → победить 1; буг. много → искам 10 према много → изискивам 1; заедно → ходим 2 према заедно → ще се справим 1.

Спојивост неограничену прелазношћу глаголске радње потврђују следећи примери у сва три језика: срп. заједно → имати 1 према заједно → шетати 1; рус. вместе → идти 9 према вместе → работать 2; буг. заедно → ходим 2 према заедно → работим 1; срп. много → желети 1 према много → вредим 1; рус. много → читать 1 према много → спать 1; буг. много → обичам 4 према много → ходя 2.

4.0. Оба наведена типа прилога у сва три словенска језика, како показује корпус, припадају прилозима неограничене колокабилности јер се јављају у споју са именским речима, прилозима и глаголима. То је евидентно у структури граматичко-семантичког нивоа асоцијативних поља представљених у прилогу 1 и 2, а показаће се и бројчаним подацима заступљености појединих врста речи и њихових облика. Запажено је да се у асоцијативним пољима разматраних прилога у сва три језика јавља различит број реакција у погледу врста речи.

¹³ О условљености актантне и сиркостантне структуре глаголским видом и прелазношћу глагола, односно о ограниченој спојивости неких прилошких група наведеним параметрима в. Караулов а, 106–108; 118–120 табеле и Караулов б, 60–62.

4.1. За прилог *заједно, вместе, заедно* у сва три језика највећи број реакција су именице, и то по реду: у бугарском језику укупан број именица 122, од тога је 97 у форми леме а 25 у форми синтагми и облика; у српском језику их је 106, од тога 80 у форми леме, а 26 у форми синтагми и облика; у руском језику укупан број је 67, а од тога 42 у форми леме а 25 у форми синтагми и облика.

У српском и бугарском језику други по броју су прилози реакције; у бугарском језику укупан број прилога је 36, а од тога 32 су прилози а 6 синтагме и предикативи; у српском 34, од тога 22 у основном облику, 3 у форми синтагме и 9 у форми предикатива.

У руском језику на другом месту по броју су глаголи реакције, укупно 48, док се прилози реакције по броју јављају на трећем месту; укупно 35, од тога сами прилози 26 а предикативи и синтагме 9.

У српском и бугарском језику глаголи реакције јављају се на трећем месту; у бугарском 29, а у српском 21.

Затим, у сва три језика, по броју, заменице асоцијати јављају се на четвртом месту, у руском и бугарском језику их има 16, а у српском језику 11.

Пето место у сва три језика заузимају придеви реакције, у бугарском језику 15, у српском 6 и у руском 5.

У сва три језика бројеви се јављају на шестом месту, у српском и бугарском укупно 3: срп. *оба, обоје, једно*; буг. *двама, двамата, две*, а у руском 2: *оба, двое*. Слична ограниченост по броју и учесталости утврђена је у асоцијативном пољу бројева у којима се јавља веома мали број прилога реакција (исп. нав. д., 123), чиме се, такође, потврђује закономерност АВМ у уравнотеженом двосмерном регулисању граматичко-семантичких односа између стимулуса и реакција.

У сва три језика јављају се и партикуле реакције, у бугарском 3: *да, не, вече*; у српском и руском по једна, и то супротне по значењу, у руском то је партикула *да*, а у српском партикула *не*.

И, најзад, у српском и бугарском језику јавља се и по један предлог реакција, у српском предлог *са*, а у бугарском предлог *за*. У руском језику предлог *с* (*со*) и у бугарском језику предлог *с* (*със*) јављају се само у моделу двеју речи са именицама и заменицама, у руском: *с другом 16, с ним 11, с нами 10, с ней 5, с тобой 20, со всеми 9, с друзьями 6, с девушкой 4, с народом 2, со смертью 2, с мужем 1, с товарищем 1* и др.; у бугарском: *с мен 3, с него 3, с всички 2, с партньора 1* и др. У српском језику јављају само два примера предлошко-падежне синтагме: *са Србијом, са Србима* са фреквенцијом 1.¹⁴ Предлог *за* јавља се у предлошко-падежној синтагми само у једном примеру, и то у бугарском језику: *за Бџлгария 4*. У обрнутом редосле-

¹⁴ У руском језику, по Ј. Н. Караулову, модел *заједно с ким* може да се реализује двојако: као синтагма сложеног предлога *заједно с* и именице односно заменице која попуњава актантну позицију глагола, или као прилошка одредба која заузима позицију у сиркостантној структури глагола (*Ушао је заједно с другом*) (Караулов а: 124).

ду предлога стимулуса, како је показано на примеру предлога *из* у руском језику, прилози реакције јављају се ретко, и то у функцији синонима—конкретизатора, који прецизирају значење места и управљености. Овај однос се, по Ј. Н. Караулову, у АВМ реализује као однос синонима или аналога, зато што се не остварује синтагматски веза типа предлог + прилог односно прилог + предлог (нав. д., 124). Исти однос је, вероватно, реализован и на примерима парова српског *заједно* → *са* и бугарског *заедно* → *за*, у којима се предлози јављају у функцији синонима—конкретизатора, јер значење скупности прецизирају у смислу друштва и смислу циља.

4.2. Код прилога стимулуса *мнођо* такође се јављају спојеви са различитим врстама речи. У сва три језика се на првом месту по броју јављају именице: у бугарском укупно 126, 121 самосталних и 5 у синтагмама; у српском укупно 122, у генитиву множ. 67 а у једнини 55; у руском укупно 105, у генитиву 21 а у једнини 84.

На другом месту у српском и бугарском језику, као и код прилога *заједно*, *заедно*, јављају се прилози реакције: срп. укупно 43, прилози 28, предикатива 11 и синтагми 4; буг. укупно 41, прилози 30, предикативи и синтагме 11.

У руском језику, као и код прилога *вместе*, на другом месту по броју су глаголи реакције, укупно 25, а прилози реакције по броју се јављају на трећем месту: укупно 19, прилози 7, предикативи и синтагме 12.

У бугарском на трећем месту су глаголи реакције, 20, док с у српском на трећем месту по броју јављају придеви реакције, 18.

У бугарском и руском језику, као и код прилога *заедно*, *вместе*, на четвртном месту по броју јављају се придеви, буг. 25, рус. 6; а у српском језику на четвртном месту се јављају глаголи реакције, 12.

У сва три језика заменице се јављају на петом месту, срп. и буг. 7 и рус. 6.

5.0. Са културолошког аспекта занимљиви су бројчани показатељи фреквенције и места, ранга асоцијата у асоцијативном пољу, при чему су нарочито индикативни исти асоцијати у сва три језика или у два језика.

5.1. Тако се код прилога *заједно*, *вместе*, *заедно* на првом месту по фреквенцији јављају различити асоцијати у сва три језика: у српском језику заменица *сви* 98, у руском прилог *всегда* 25 и бугарском број *двама* 44.

У првих 10 места по учесталости у сва три језика нађене су исте следеће реакције: срп. *одвојено* 21, рус. *врозь* 21 и *порознь* 13 и буг. *отделно* 6; срп. *увек* 28 и *заувек* 26; рус. *всегда* 25, на првом месту и рус. *навсегда* 20; буг. *винаги* 39 и *завинаги* 38.

У српском и бугарском језику јављају се исте следеће реакције: срп. *сви* 98, на првом месту и буг. *любое* 26 и *всички* 15; срп. *срећа* 10 и буг. *щастие* 15; срп. *йородица* 10 и буг. *семејство* 7.

У руском и бугарском језику јављају се исте следеће реакције: рус. *вдвоем* 17 и буг. *двама* 44 на првом месту; рус. *с тобой* 20 и буг. *и с теб* 25; рус. *дружба* 15 и *друзья* 13 и буг. *приятел* 11, *приятели* 7 и *приятелство* 6; рус. *быть* 12 и буг. *сме* 8.

У укупном броју реализација у сва три језика јављају се исте следеће реакције: *йородица* и *семејство* у српском и бугарском се јављају у првих десет асоцијата по учесталости, док се у руском реч *семья* јавља на тринаестом месту са учесталошћу 9; затим срп. *живеџи* 7 на дванаестом месту и *живоџ* 6 на тринаестом месту; рус. *жить* 22 на другом месту и буг. *живот* 3 на тринаестом месту; срп. *љубав* 40 на трећем месту, рус. *любовь* 11 на једанаестом месту и буг. *влюбени* 2 на четрнаестом месту; срп. *џријашељ*, *џријашељство* и др. које се у руском и бугарском језику јављају у првих 10 места у српском се јављају на петнаестом месту са фреквенцијом 3.

У сва три језика по фреквенцији већој од један реализује се различит број асоцијата: у руском 19 (укупан број 174), у српском 17 (укупан број 194), а у бугарском 14 (укупан број 231), док се по лексичкој дисперзији са фреквенцијом 1 највише истиче асоцијативно поље у бугарском језику: 161 асоцијата, затим у српском 131 и у руском 107. По укупном броју различитих реакција на првом месту је руски језик 593, затим бугарски 579, па српски 414.

По броју испитаника без одговора на првом месту је српски 89, затим руски 17 и бугарски 12. По богатству асоцијација и лексичкој дисперзији предњачи бугарски језик, затим следи руски, а најмање вредности у овом погледу показује српски језик.

5.2. Код прилога *мноџо* на првом месту по учесталости у српском и бугарском јављају се прилози: срп. *џуно* 136, буг. *малко* 92, а у руском именица *денег* 121.

У првих 10 места у сва три језика јављају се исти следећи асоцијати: буг. *малко* 92 на првом месту, срп. *мало* 124 и рус. *мало* 107 на другом месту; рус. *денег* 121 на првом и *денџи* 17 на трећем месту, срп. *џара* 39 на трећем и *новац* 22 на четвртном месту и буг. *пари* 53 на другом месту; срп. *сређе* 18 на седмом месту, рус. *счастья* 16 на четвртном и *счастье* 6 на деветом месту и буг. *щастие* 12 на шестом месту; буг. *хора* 23 на трећем месту, рус. *людей* 11 на петом месту и срп. *људи* 16 на деветом месту.

Само у српском и руском јављају се исти следећи асоцијати: срп. *џодина* 22 на четвртном месту, рус. *лет* 6 на деветом месту; срп. *љубави* 19 на шестом месту, рус. *љубви* 5 на десетом месту.

Само у српском и бугарском јављају се исти следећи асоцијати: срп. *џревише* 21 на петом месту и буг. *повече* 7 на десетом месту.

У сва три језика до фреквенције веће од један јавља се различит број реакција, срп. 20, укупно 199; рус. 13, укупно 163, и буг. 15, укупно 221, док се по лексичкој дисперзији са фреквенцијом један највише опет истиче бугарски 163, затим српски 135 и руски 113. По

укупном броју различитих реакција на првом месту је руски 593, затим бугарски 580 и на крају српски 354.

По броју испитаника који нису дали одговор највише их има у српском 20, затим у руском 19 и у бугарском 14.

И код овог прилога, као и код прилога *заједно, вместе, заедно*, по богатству реакција, лексичкој дисперзији предњачи бугарски језик, затим следи руски и на крају српски језик.

6. Поред броја и учесталости асоцијата и њихове лексемске дисперзије могао би се, на основу учесталости асоцијата, представити степен њихове граматикализације, који се одређује на основу укупног броја парова стимулус—реакција који чине граматикализовану јединицу према укупном броју осталих реакција (исп. Стефановић, 30—33). Међутим, мора се имати у виду чињеница да се у случају прилога стимулуса, као непроменљивих речи, проценат граматикализације не може мерити бројем њиховог обличког варирања,¹⁵ него на основу других, за прилоге релевантнијих критеријума, а то су њихова семантичка својства и дијапазон њихове колокабилности. Граматичко-семантички ниво асоцијативних поља истраживаних прилога показује да се најчешће јављају реакције које са стимулусом чине синтаксему односно модел двеју речи, мада су нека истраживања асоцијативног поља прилога *много* у српском и руском језику, рађена на мањем корпусу српског језика, показала другачије резултате (в. Стефановић, 33).

7.0. За упоређивање података из представљеног граматичко-семантичког нивоа асоцијативних поља прилога степена и прилога скупности у српском, руском и бугарском језику, показали су се занимљиви још неки показатељи.

7.1. Тако је примећено да је на граматичко-семантичком нивоу сложенија структура прилога скупности у сва три словенска језика него структура прилога степена. Код прилога скупности већи је број типских реализација у сегменту потенцијалних синтагми и реченица, а асоцијати реакције у форми леме по својој семантици упућују на два типа потенцијалних синтагми: на инструменталне синтагме с предлогом *с* (*са, со, сџс*) и на синтагме у другим падежима с различитим предлозима. То су акузатив, локатив, генитив и датив. Затим се, осим реализованих реченица, јављају и три типа потенцијалних реченица: један са предикативима и другим речима оцене, и друга два са предикатима којима се указује на блискост или супротност по значењу стимулуса и њихових асоцијата. И сегмент синтагми, синтаксема је комплекснији код прилога скупности. У сва три језика једнаке су прве три типске реализације: са асоцијатом у падежном об-

¹⁵ У истраживањима асоцијативних вербализација утврђено је следеће: ако је стимулус у форми лема, граматикализоване реакције представљају око 60%, а ако је стимулус у граматикализованој форми, такве реакције крећу се између 73% и 94% (Стефановић, 33).

лику, са асоцијатом у форми леме и променом редоследа и са асоцијатом прилогом и променом редоследа. У бугарском изостаје синтаксема прилога *заедно* са инфинитивом глагола, док је овај тип синтаксема реализован у српском и руском језику. Међутим, у српском језику се као пета могућност, а у бугарском као четврта у овом сегменту реализују спојеви прилога и предлога: срп. *заједно* → *са*, буг. *заедно* → *за*.

7.2. Код прилога степена јавља се само један тип потенцијалних синтагми са асоцијатима у форми леме, који се пребацивањем у генитив множине трансформишу у регуларне синтагме. Код потенцијалних реченица изостају реченице са предикативима и другим речима оцене.

7.3. Код оба типа прилога, у сва три језика, поред поменутих сегмената на граматичко-семантичком нивоу реализују се и сегменти синтаксема у форми реченице и у форми одговора, реплике.

7.4. Сегмент творбене мотивације евидентан је у сва три језика, али је потврђен малим бројем асоцијата и малом учесталашћу: срп. много → бројно 1 може се и творбено повезати са стимулусом у сложеницу *многобројно* (асоцијат *бројно* се на основу граматичких критеријума сврстава и у прилошку парадигму); затим *заједно* → *заједница* 3; рус. много → *масштабный* у *многочисленный*; буг. много → *многочисленост* 2, *множество* 2 и *множественост* 1. Парови асоцијата срп. *заједно* → *са* и буг. *заедно* → *за*, могу се, осим на протумачен начин, третирати и као сложени прилошко-предлошки изрази, па би се са тог аспекта и они могли сврстати у сегмент творбене мотивације.

7.5. Код прилога *мноџо* у српском и бугарском језику јавља се и фонетско-фонолошка мотивација: буг. *Конго* 1 и *мнооого* 1 и срп. *коко* 1 и *Конџо* 1. Оне су занимљиве и због експресивних ефеката, па би им се у том смислу могли придружити и прилози реакције из енглеског језика: прилог *forever* у сва три језика, буг. *заедно* → *forever* 2, руски *вместе* → *forever* 1 и срп. *заједно* → *forever* 1; затим прилог *manу*, само у бугарском много → *manу* 1.

7.6. На крају граматичко-семантичког нивоа асоцијативних поља прилога *мноџо* и *заједно*, *вместе*, *заедно*, у сва три језика, наведени су асоцијати који се нису могли укључити ни у један граматичко-семантички сегмент. То је мали број примера: срп. *заједно* → *воља*, звук 1; буг. *заедно* → *плитка*, *рамене*, *сноп*, *сџба*, *сџпричасност*, *топлота*, *филм* 1 и рус. *вместе* → *большой*, *веселый*, *рукопожатие*, *хороша*, *пастель*, *Тимур* и *его команда* 1. За прилог *мноџо* остао је само један несврстани асоцијат, и то у руском језику: много → *Миринды* 1.

Задржани су бројчани подаци из асоцијативних речника о броју испитаника, укупном броју различитих асоцијација са фреквенцијом већом од један, укупном броју асоцијација са фреквенцијом 1 и укупном броју испитаника који нису имали реакцију на стимулусе (в. *прилоге* 1 и 2).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Асоцијативни речник српског језика — Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика (I део; од стимулуса ка реакцији)*, Београд, 2005.

Караулов а — Ю. Н. Караулов, *Асоциативная грамматика русского языка*, Москва, „Русский язык”, 1993.

Караулов б — Ю. Н. Караулов, *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть*, Москва, 1999.

Славянский ассоциативный словарь — Н. В., Уфимцева, Г. А. Черкасова и др., *Славянский ассоциативный словарь, русский, белорусский, болгарский, украинский*, Москва, 2004.

Пипер — Предраг Пипер, *О вербалним асоцијацијама, њиховом проучавању и лексикографском опису*, *Асоцијативни речник српског језика (I део; од стимулуса ка реакцији)*, Београд, 2005, 7—22.

Ристић а — Стана Ристић, *Партикула само у светлу теорије интегралног описа језика*, Стана Ристић, Милана Радић-Дугоњић, Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике), Београд, Филолошки факултет Београдског универзитета, Београд, 1999, 128—139.

Ристић б — Стана Ристић, *Категорија очекиваности у неким лексичким и грама-тичким јединицама*, Научни састанак слависта у Вукове дане 28/2, Београд, 1999, 159—166.

Ристић в — Стана Ристић, *Конкуренција неких лексичких и грама-тичких средстава у градирању прагматичке квантификације*, Научни састанак слависта у Вукове дане 29/1, Београд, 2000, 223—233.

Стефановић — Марија Стефановић, *Од асоцијативног речника према асоцијативној граматици*, *Асоцијативни речник српског језика (I део; од стимулуса ка реакцији)*, Београд, 2005, 23—55.

ГРАМАТИЧКО-СЕМАНТИЧКИ НИВО АСОЦИЈАТИВНИХ ПОЉА КОЛИЧИНСКИХ ПРИЛОГА СКУПНОСТИ

ПРИЛОГ 1
ЗАЈЕДНО

српски ЗАЈЕДНО	бугарски ЗАЈЕДНО	руски ВМЕСТЕ
<p>Синтагме — синтаксеми:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: у Европу 2, у групи 2, у пару 2; до краја, до победе, на ручак, у победе, у рату, у свему, у свет, са неким, са њим, са Србијом, са Србима, скупа у ноћ 1;</p> <p>б) са асоцијатом у форми леме уз промену редоследа са стимулусом: сви 98, сами 7, дечко и ја 2, ДОС 10, Европа 2, СПО 2, ДС, он и ја 2, ја и он, оба, обоје, Србија и Црна Гора, супружници, све, ми 9, брачни пар 2, сви ми 2, људство, два, група пријатеља, Лаза и ја, момак и девојка, момак и ја, муж и жена, студије, тренутак, ЕКВ, Електрични оргазам, руке 1;</p> <p>в) са асоцијатом глаголом у форми инфинитива: живети 7, остати 4, бити, имати, шетати, учити, успети, волети се 1;</p> <p>г) са асоцијатом прилогом уз промену редоследа са стимулусом: увек 29, заувек 26, никад 9, опет 6, поново 2, свуда 2, довека, никада, одувек, сада, ретко; forever 1;</p> <p>д) са асоцијатом предлогом: заједно → са 2;</p>	<p>Синтагме — синтаксеми:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: с теб 25, за България 4, с мен 3, с него 3, с неја 3, в смъртта 2, на кино 2, с вешчки 2, с тебе 2, в гроба, в джунглата, в живота, влеглото, в рай, в труд и бой, в трудности, във вшичко, до живот, до смъртта, на купон, на лов, на път, рѣка за рѣка, с взаимомощи, с любима, с мастика, с' общи усилия, с партньора, с приятели, хванати за рѣце, хванати рѣце 1;</p> <p>б) са асоцијатом у форми леме и променом редоследа са стимулусом: ние 2, вешчки, влюбен, вшичко, аз и тя, момиче и момче, две 1;</p> <p>в) са асоцијатом прилогом и променом редоследа са стимулусом: винаги 39, завинаги 38;</p> <p>г) са асоцијатом предлогом: заедно → за 1;</p>	<p>Синтагме — синтаксеми:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: с тобой 20, с другом 16, с ним 11, с нами 10, со всеми 9, с друзьями 6, с ней 5, на всю жизнь 4, по жизни 4, с девушкой 4, с подругой 4, со мной 3, с семьей 3, с вами 2, с кем-то 2, с любимым 2, с народом 2, с ними 2, со смертью 2, в огонь, в отпущ, всю жизнь, до смерти, друг с другом, душой и телом, за руки, к рынку, на край света, с братвой, с мужем, с товарищем, я с девушкой 1;</p> <p>б) са асоцијатом у форми леме и променом редоследа са стимулусом: дружба 15, друзья 13, все 9, мы 8, двое 4, влюбленные 2, муж и жена 2, ребята, оба, руки 1;</p> <p>в) са асоцијатом глаголом у форми инфинитива: жить 22, весело шагать 19, идти 9, быть 12, гулять 4, делать 4, петь 4, спать 3, ходить 3, шагать 3, весело шагать по просторам 3, пить 2, работать 2, братья, выпивать, добиться, есть, играть, кататься, купаться, любить, общаться, отдыхать, ходить в школу 1;</p> <p>г) са асоцијатом прилогом и променом редоследа са стимулусом: всегда 25, навсегда 20, надолго 2, всегда рядом, и навсегда, навеки, конечно, навсегда вдвоем, никогда, опять, снова, туда, forever 1;</p>

<p>Потенцијалне синтагме 1 (пребацивање асоцијата у падежни облик с предлогом, најчешће локатив с предлогом у): љубав 40, живот 6, срећа 10, брак 13, коалиција 13, ДОС 10, друштво 13, породица 9, група 9, веза 4, пријатељство 3, успех 3, Европа 2, мир 2, политика 2, секс 2, СПО 2, тим 2, борба, будућност, чежња, другарство, ДС, Југославија, кошарка, кошаркашка репрезентација, напад, орбита, песма, Плејбој, протест 96, рад, царство, репрезентација, савез, солидарност, СП, школа, велика љубав, заграда, земља (на земљи), звезда (до звезда) 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме 1 (пребацивање облика асоцијата у локатив или акузатив с предлозима): шастие 15, семејство 7, пријатељство 6, група 5, сигурност 5, сила 5, радост 4, живот 3, ледло 3, срећа 3, рые 3, брак 2, вечност 2, врзка 2, докосане 2, купон 2, надежка 2, помош 2, сљанце 2, тим 2, ансамбл, благоприличие, блаженство, близост, букет, вертеп, прегрљадка, веселие, група, екип, емоции, задруга, здрач, игра, идване, компромис, комунизъм, контакт, крв, ласки, местни избори, миг, нов живот, обич, обшество, огледало, отговорност, одношения, пейка, летима, подкрепа, път, работа, семејство, спокойствие, тандем, трудности, тълпа, филм 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме 1 (пребацивање облика асоцијата у локатив или акузатив с предлозима): любовь 11, счастье 4, веселье 2, коллектив 2, отдых 2, пара 2, союз 2, брак, гурьба, жизнь, парочка, поход, похороны, пути, радость, свадьба, страдание, толпа, виноград, тусовка 1;</p>
<p>Потенцијалне синтагме 2 (пребацивање асоцијата у инструментал с предлогом с, са): деца 2, дечко 2, Бинџић 4, људи 4, пријатељи 3, свет 3, ДОС 10, СПО 2, ДС, Срби 2, Црногорци, ја, мој момак, нација, родитељи, руља, СП 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме 2 (пребацивање облика асоцијата у инструментал с предлог с, със): любое 26, приятел 11, приятели 7, компания 4, дружина 2, Ани, белезници, жена, колеги, братя, Луи, мама, мацка, мъж, нея, двама 44, двамата 4, двама души, хора, човек 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме 2 (пребацивање облика асоцијата у инструментал с предлог с): семья 9, друг 5, жена 2, братя, компания, люди, мама, музыка, наша група, он, подруги, сестра, товарищи 1;</p>
<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): скупа 78, одвојено 28, јединствено 5, посебно 2, укупно 2 индивидуално, појединачно, удвоје, удружено, отуђено, позитивно, раздвојено, састављено, сложено, снажно, спојено, јаче;</p>	<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): одделно 6, задружно 4, сџвместно 4, неразделно 3, вкупом, вмести, дружно, заедно, индивидуално, насаме, срещу 1;</p>	<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): врозь 21, весело 19, вдовою 17, порознь 13, хорошо 13, дружно 6, рядом 6, раздельно 5, сообща 5, отдельно 4, рознь, близко, крепко, наедине, разом, ночью, совместно 1;</p>

<p>Реченице: смо јачи 15, смо најјачи, боље је, можемо све, се дружимо, успели, могу, руке горе, сви у напад 1;</p>	<p>Реченице: сме 8, ходим 2, ше бџдем 2, вџрвим, говорим, да бџдем, да бџдем ако сме пријатели, да вџрвим, карам, работим, сме вески ден, сме навекџде, сме по-силни, сџпреживявам, танџуваме, тџрсим, тџрся, успяваме, ше се справим, ше успееш, двама обичаџи се 1</p>	<p>Реченице 1: гуляем 2, живем 2, буџдем, буџдем мы в Одессе, жили, идем, любуџт, можем, мы семья, мы сила, мы сможем все, надо быть всем, победит, поедем, поем, пойдџдем, свернем горы, соберџмся, споџем 1;</p> <p>Реченице 2 (са именским предикатом и предикативима): веселей 5, лучше 2, быстџрее, веселее, легко, легче, сильнее, спокойно 1;</p>
<p>Потенџијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката <i>је, смо, сџје, су:</i> пар 27, ми 9, јачи 5, лепо 2, безбелно, блиставо, досадно, тесно, лоше, јаки, једно, милина, среџни 1;</p>	<p>Потенџијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката: <i>е, сме, са:</i> добре 4, шаџтливи 3, весело 2, вљубџени 2, силни 2, хубаво 2, невџзможно 1;</p>	<p>Потенџијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката <i>џто</i> у смислу идентификаџије значења стимулуса): не один, переплетџние, содружџство, единство, сила, содружничџство, сплочџнность 1;</p>
<p>Потенџијалне реченице 2 (додавање универзалног предиката <i>џто је, у смислу идентификаџије значења стимулуса):</i> слога 9, снага 5; јачина 4, целина 3, скуп 3, дружење 2, испуњење, колеџијалност, неопходност, окуљџње, помоћ, повезаност, сигурност, стабилност, топлина, удружџени, планџта за руке 1;</p>	<p>Потенџијалне реченице 2 (додавање универзалног предиката <i>тој е, у смислу идентификаџије значења стимулуса):</i> двойка 4, в едно 3, не-разделни 3, единџение 2, единство 2, обџо 2, сплотџеност 2, сџвместност 2, цялост 2, взаимност, тройка, двамаџа с теб, единствен, досада, единство, задружност, нераделно, цяло, несамостояџелност, неопходимост, несамџта, нужен, обединџени, обџ, сџвџзка, сџбрани, сџвкупност, сџвместимост, сподџляџе, > 3 души 1;</p>	<p>Потенџијалне реченице 2 (додавање универзалног предиката са неџацијом <i>џто не</i> у смислу истицања супротности или различитости значења са стимулусом): один 5, одиноџество 1;</p>
<p>Потенџијалне реченице 3 (додавање неџираног облика универзалног предиката <i>џто није, у смислу истицања супротности, неистовџности са стимулусом):</i> сам 2, растављџени 2, неслога, неуспџх, усамљџеност, одвојџена, растаџак 1;</p>	<p>Потенџијалне реченице 3 (додавање неџираног облика универзалног предиката <i>тој не е, у смислу истицања супротности, неистовџности са стимулусом):</i> разделџени 6, поотделно 4, сами 3, сам 2, сподџленост 2, единни, разяџла, разходка, самџта, 1;</p>	

<p>Реакције одговори: не иде 2, некад смо јачи сами, 'ајмо сви, јесмо, када, мора тако, волео бих, заувек заједно, ми то можемо, могу, не, што да не 1;</p>	<p>Реакције одговори: да; не; да, ама не; док'де?; и поотделно; кога; к'де?; можем...; не винаги; не за д'лго; не съм сам; но през ограда; приятно прекарване и весели мигове; само в мечтите 1.</p>	<p>Реакције одговори: в каком?, в каком месте?, да 1;</p>
<p>Творбена мотивација: заједно → заједница 3.</p> <p>Асоцијати који се не уклапају у граматичку структуру: воља 1, звук 1. 800 (173, 484, 136) + 194 + 89 + 131</p>	<p>Асоцијати који се не уклапају у граматичку структуру: плитка, рамене, сноп, с'дба, с'причастност, топлота 1. 579 + 231 + 12 + 161 + 17</p>	<p>Творбена мотивација: вмести → совместно 1.</p> <p>Асоцијати који се не уклапају у граматичку структуру: большой, веселый, рукопожатие, Тимур и его команда, хороша, пастель 1. 593 + 174 + 17 + 107 + 16</p>

ГРАМАТИЧКО-СЕМАНТИЧКИ НИВО АСОЦИЈАТИВНИХ ПОЉА КОЛИЧИНСКИХ ПРИЛОГА СТЕПЕНА

ПРИЛОГ 2
МНОГО

српски МНОГО	бугарски МНОГО	руски МНОГО
<p>Синтагме — синтаксеме:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: пара 39, година 22, лубави 19, среће 18, људи 16, новца 12, жеља 7, тога 6, обавеза 5, посла 4, брига 3, нечега 3, проблема 3, свега 3, времена 3, хране 2, килограма 2, невоља 2, пријатеља 2, ствари 2, труда 2, успеха 2, знања 2, штошта 2, бомбона, чоколада, чега, деце, игара, искуства, јагода, књига, косе, лепоте, лишћа, мучнина, мука, памети, планина, потрага, пруга, рада, радости, сати, слаткиша, слика, сунца, шуме, туге, вожње, врећа, здравља, забаве, зла, злата, журбе 1;</p> <p>б) са асоцијатом прилогом или придевом: више 14, велико 4, богат 3, лепо 2, неиздрживо 2, бело, добар, дуг, паметан, још, боље, дивно, добро, досадно, дуго, горе, лако, пре, претрпано, скупо, слатко, веће 1;</p> <p>в) са асоцијатом глаголом у форми инфинитива: имати 3, радити 2, волети 2, желети 2, хтети, испунити, јести 1;</p> <p>г) везани спојеви: много → пута 1;</p>	<p>Синтагме — синтаксеме:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: пари 53, хора 23, деца 9, време 5, здраве 4, обич 4, цвета 4, думи 3, пријатели 3, проблеми 3, грижи 2, мечти 2, мравки 2, поздраву 2, успеху 2, числа 2, глупости, гори, желанија, жени, звезди, зеле, зеленчуки, знањия, интерпретација, књиги, коли, кретени, круши, листи, мисли, мобилни, мџе, на ангели, надхврлени граници, непријатности, нерви, подробности, птици, рџе, сливи, сълзи, сьмнення, тичане, трохи, трудности в живота, усмивки, химери, чаши, чертежи, чувства, чушки, ябылки, ядене 1;</p> <p>б) са асоцијатом прилогом или придевом: голямо 6, хубаво 5, важно 4, добре 3, гот 3, жалко 2, голямо 2, добър 2, бърз, гладен, готин, богат, бяло, велико, весели, голям брат, излишен, интелигентен, нагли, потайнин, тџп, умен, уют, хубава, шастлив, ясно, беземислено, бързо, гадно, далече, красиво, различно, силно, скоро, странно, често, много, скъпо, слаб, твърд, твърде много;</p> <p>в) везани спојеви: много → път, много → шум за нищо 1;</p>	<p>Синтагме — синтаксеме:</p> <p>а) са асоцијатом у падежном облику: денег 121, всего 17, друзей 16, счастья 16, людей 11, дел 10, добра 8, пива 7, лет 6, света 6, шума 6, времени 5, еды 5, куча 5, любви 5, радости 4, цветов 4, воды 3, снег 3, уроков 3, хлеба 3, грибов 2, мыслей 2, нас 2, работы 2, слов 2, хорошего 2, чего 2, чисел 2, алых роз, банан, вещей, лиц, власти, водки, воздуха, воров, ворон, врагов, груш, дверей, девочек, девушек, девчонок, денег и счастья, деревьев, детей, достаток, дураков, желчи, жизни, забот, заданий (работы), зубов, игрушек, идей, интересов, киви, книг, конфет, кушанья, неприятностей, нового, новостей, оперативной памяти, ощущений, проблем, радостей, рыбы, слов, снов, соли, счастливых людей, туч, улыбок, ума, устриц (остриге), чего-то, чувств, яблок, ягод 1;</p> <p>б) са асоцијатом прилогом или придевом: хорошо 9, больше 1;</p> <p>в) са асоцијатом глаголом у форми инфинитива: пить 4, говорить 3, читать 3, делать 2, думать 2, знать 2, обещать 2, хотеть 2, болтать, есть, кушать, работать, спать 1;</p> <p>г) везани спојеви: много → раз 3, лет тому назад, ли 1;</p>

<p>Потенцијалне синтагме (пребацивање асоцијата у генитив): новац 22, лубав 12, срећа 9, паре 8, храна 4, радост 4, деца 3, проблем 3, здравље 3, бол 2, претеривање 2, уживање 2, време 2, задовољство 2, алатост, бомбоне, дан, године, каиш, кич, књиће, криминал, кукуруз, лешник, лонац, ммиш, музика, нестриљење, неумереност, незадовољство, обавезе, одећа, пољубац, посао, прашак, пријатељи, пријатељство, проблеми, сан, себичност, сигурност, скромност, сладолед, смех, смисао, патња, ципл, срце, ствар, шећер, тањир, трезор, вође, вожња, знање, живот, загађеност, захтеви, замак, злато 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме (пребацивање асоцијата у генитив): шастие 12, неща 11, нешто 4, радост 3, куп 3, алчност 2, народ 2, работа 2, храна 2, богатство, бол, бјагане, болка, говор, град, лжд, имот, изобилие, пространство, качество, цел, крв, мисль, обештание, пазар, парк, простотия, излишне, пясък, планина, разнообразие, разнопосочност, разочарование, разум, ракия, скорост, сльнице, трева, труд, тъмнина, удобство, удоволствие, целомъдрие, цифра, чувство, шум, число, 1;</p>	<p>Потенцијалне синтагме (пребацивање асоцијата у генитив множине): леньги 17, счастье 6, время 3, люди 2, народа 2, вода 2, беззаботность, водка, жадность, зло, лето, мама, гора, гости, дела, день, еда, звезды, проблема, ребяга, силы, свет, удача, уроки, числа, вкусное 1;</p>
<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): пуно 136, мало 124, превише 21, доста 10, довољно 3, сувише 6, много 2, никад 2, овде 2, претерано, бесконачно, највише, не превише, непознато, огромно, овеће, стога, супер, увек, врло 1;</p>	<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): малко 92, повече 7, безброј 4, много 4, достатъчно 3, прекалено 3 (претерано), бая 2 (прилично), доста 2, огромно 2, огносително 2, безчет, излишно, кога, максимално, неизброимо, неограничено, никога, още по, прекомерно, умерено, панау 1;</p>	<p>Утицај морфологије (семантике) стимулуса (реклије прилози): мало 107, достаточнo, много, очень, очень много 1;</p>
<p>Реченице: има да се учи, смо јаки, вредим 1;</p>	<p>Реченице: искам 10, обичам 4, мисля 2, холя 2, говоря, боли, более, бързам, време мина, желая, знаеш, изисквам, ми се искала, не е нужно, не е хубаво, определям, се надявам, силно обичам, спя, съм пиян, уча, ям 1;</p>	<p>Реченице: выпито, говорит, горя, ешь, нет времени, уж вас таких, хочешь 1;</p>

<p>Потенцијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката <i>ѿо је</i>, у смислу дефиниције или идентификације значења стимулуса): томила 17, богатство 12, избобиље 5, брдо 3, количина 3, обиље 3, маса 2, све 2, томила златника, гомиле, хрпа, имућност, камара, море, прилог, свашта, величина, вишак 1;</p>	<p>Потенцијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката <i>той е</i> у смислу дефиниције или идентификације значења стимулуса): количество 18, избобиле 14, любое 14, всјчко 6, тыла 4, море 3, купила 2, купчина, всеобхватност, голямо количество, излишество, излишне, камара, количество, лудница, максима, маса, маса от хора, неизброим, обратного на малко, полифония, прекаленост, пресишане, свъкупност, чета 1;</p>	<p>Потенцијалне реченице 1 (додавање универзалног предиката <i>ето</i> у смислу дефиниције или идентификације значења стимулуса): количество 2, маса 2, море 2, больше чем надо, большинство, большое количество, большой, величие, все, не обьять, но мало, огромное, океан, миллион 1;</p>
<p>Потенцијалне реченице 2 (додавање негiranог облика универзалног предиката <i>ѿо није</i>, у смислу истицања супротности, неистоветности са стимулусом): ништа, прегршт 1,</p> <p>Реакције одговори: и још више, немам, никад мало, никад није, никад превише 1;</p>	<p>Потенцијалне реченице 2 (додавање универзалног предиката с негацијом <i>той не е</i>, у смислу истицања супротног или различитог значења са стимулусом): нишо 5, не достатъчно 1;</p> <p>Реакције одговори: за всички, за учене, искам да съм готов, Колко?, но от сърце 1;</p>	<p>Потенцијалне реченице 2 (додавање универзалног предиката са негацијом <i>ето не</i>, у смислу истицања супротности или различитости значења са стимулусом): нишего 1;</p> <p>Реакције одговори: не бывает, еще больше, еще хуже, мало ли времени прошло, нельзя ничего выбрать, не совсем, ничего не бывает, патология?, слишком хочешь, мало дела, хорошего—плохо 1;</p>
<p>Творбена мотивација: много → бројно 1 (многобројно).</p> <p>Фонетско-фонолошка мотивација: коко, Конго 1.</p> <p>800 (164, 442, 44) + 199 + 20 + 135</p>	<p>Творбена мотивација: многообразие 2, множество 2, множественост 1;</p> <p>Фонетско-фонолошка мотивација: Конго 1; мнооого 1.</p> <p>580 + 221 + 14 + 163 + 25</p>	<p>Творбена мотивација: много → маштабный (многомаштабный)</p> <p>Асоцијати који се не уклапају у граматичку структуру: Миринды 1. 593 + 163 + 19 + 113 + 18</p>

Стана Ристич

АССОЦИАТИВНОЕ ПОЛЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ СЛОВ В СЕРБСКОМ,
РУССКОМ И БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКАХ

(на примерах наречий: серб. *заједно, мно́го*, рус. *вместе, много*
и болг. *заедно, мно́го*)

Резюме

В работе на материале ассоциативных словарей представлен грамматико-семантический уровень ассоциативных полей количественных наречий *мно́го* и *заједно вместе, заедно* в сербском, русском и болгарском языках, а также указаны самые значительные сходства и различия в функционировании данных наречий степени и совместного действия в лексической системе ассоциативной грамматики.

Модель грамматико-семантического устройства ассоциативных полей наречий степени и совместного действия установлена на основе отношения в паре стимул-реакция, которое берется и в качестве основной единицы ассоциативной грамматики. Так, например, вербальные грамматикализованные и неграмматикализованные единицы, нестабильные, дисипативные структуры которых распределены по многочисленным лексемам в ассоциативных полях наречий, представлены в рамках следующих сегментов модели: словосочетания — синтаксемы, потенциальные словосочетания, влияние морфологии (семантики) стимула, предложения, потенциальные предложения, реакции-ответы, а также встречаются и малочисленные примеры словообразовательной и фонетико-фонологической мотивации.

Приведенные сегменты представляют собой и виды лексикализации грамматико-семантических отношений в паре стимул-реакция, вследствие чего на уровне ассоциативной грамматики выделены синтаксемы — единицы, отношения которых основаны на предикации типа локации и оценки (словосочетания, потенциальные словосочетания, предложения, потенциальные предложения и реакции-ответы), и единицы, основанные на других типах грамматической мотивации: морфологическо-семантические, словообразовательные и фонетико-фонологические мотивации.